

Є. КУЛШ,

член-кореспондент НАН України і РАН,

завідувач відділу Державного наукового центру радіогеохімії навколишнього середовища НАНУ і МНС

Науково-технічний прогрес, зростання економічного потенціалу України, як і інших держав, неможливі без масштабного, багатопланового і комплексного використання власних мінеральних ресурсів, що їх подарували нам природа і праця геологів. Мінеральні ресурси є матеріальною основою енергетики, промисловості, аграрного, будівельного комплексів, усіх інших сфер людської діяльності.

Надійна за масштабами, різноманітна за видами національна мінерально-сировинна база — одна з найголовніших гарантій національної, насамперед економічної, безпеки будь-якої країни. Експорт мінеральної сировини, продуктів її переробки, концентратів з неї забезпечує значні, а часом і головні, валютні надходження до бюджету країни-експортера.

Україна за ресурсами, запасами і видобутком металічних і неметалічних корисних копалин входить до десятки провідних мінерально-сировинних країн світу — таких, як Австралія, Бразилія, Індія, Казахстан, Канада, Китай, Росія, США, ПАР. Держбалансом запасів корисних копалин України враховано близько 8 тис. родовищ по 96 видах мінеральної сировини, а з обліком перспективних рудопроявів кількість цих видів сягає майже 120.

Сьогодні у нас у достатніх обсягах добуваються руди заліза, марганцю, урану, титану, цирконію, а також вугілля, торф, графіт, каолін, германій, кухонна, калійні і магнієві солі, сірка, бром, польовий шпат, мінеральні барвники, бентонітові глини, цеоліти, ставроліт, мінеральні води, сапропель, великий перелік неметалічної металургійної, керамічної, скляної, карбонатної, високоглиноземної і цементної сировини, весь асортимент будівельних матеріалів та інша мінеральна сировина. Забезпечуємо ми себе і власною ртуттю. Однак у недостатніх обсягах добуваються нафта, газ, силікатні кобальт-нікелеві руди, кварц для спецплавки, деякі кольорові і коштовні камені.

У 1999 р. розпочато видобування у незначних кількостях золота з руд Мужіївського родовища, що на Закарпатті, але нині воно припинилося.

У надрах України вже виявлено різні за величиною промислові запаси або достовірні ресурси мінеральної сировини у поки що не розроблюваних родовищах. Йдеться про апатит, фосфорити, берилій, ванадій, скандій, свинець, цинк, ніобій, тантал, стронцій, гафній, кадмій, срібло, рідкісноземельні елементи, флюорит, барит, магнезит, тальк, алуніт, вермикуліт, родоніт, гелій, йод, горючі сланці, нефелінові сієніти, високоглиноземисту та абразивну сировину, інші корисні копалини.

Особливості геологічної будови і мінерагенії території України дають змогу впевнено прогнозувати виявлення тут промислових родовищ міді, хрому, вольфраму, олова, молібдену, сурми, алюмінієвої і високомагнезійної сировини, сульфідного нікелю, платиноїдів, ряду рідкісних металів і кольорових каменів.

Разом з тим Україна імпортує легуючі (хром, ванадій), кольорові (алюміній, мідь, цинк, свинець, олово, вольфрам, молібден), дорогоцінні (золото, срібло, платиноїди) і рідкісні метали, а також магнезит, флюорит, боксити, хлористий магній та інші види мінеральної сировини і, що особливо важливо, — значні кількості нафти і газу, а часом і вугілля.

З кожним конкретним видом мінеральної сировини України пов'язані певні генеральні і окремі наукові та практичні проблеми, які, виходячи з їхньої актуальності, тією чи іншою мірою розв'язуються. Зокрема, щодо заліза — це реструктуризація промислових запасів, приріст багатих руд, підвищення збагачувальності залізистих кварцитів; щодо марганцю — збільшення запасів оксидних руд, розробка технологій використання карбонатних руд; щодо алюмінію — заміна, хоча б часткова, імпортованих бокситів на власну глиноземну сировину; щодо золота — дорозвідка і підрахунок запасів на родовищах Українського щита, відпрацювання екологічно прийнятних методів видобутку і збагачення руд, визначення реальної рентабельності виробництва у країні цього коштовного металу.

Є і глобальні проблеми мінеральних ресурсів, які стосуються України. Це, наприклад, кон'юнктура і ціни світового ринку, монопольні об'єднання, протекціонізм, поповнення мінеральних багатств землі, що вилучаються з неї, вичерпання цих запасів, введення у практику альтернативних і нетрадиційних видів корисних копалин, комплексне використання мінеральної сировини, екологія та інші питання, однак вони потребують детальнішого розгляду.

Керівництво України приділяє належну увагу геологічним дослідженням і мінеральним ресурсам, на що вказує прийняття за останні роки ряду відповідних документів. Зокрема, 9 березня 1999 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію нарощування мінерально-сировинної бази як основи стабілізації економіки України на період до 2010 року і подальшу перспективу. 2—4 листопада 1999 р. Президент України підписав Закон України «Про державну геологічну службу України»; 3—26 грудня 2001 р. Кабмін схвалив Загальнодержавну програму розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2010 року.

Слід особливо підкреслити, що вже цього року Президія нашої Академії ухвалила рішення про виконання Відділенням наук про Землю Програми з пріоритетного напрямку «Наукові основи нарощування мінерально-сировинної бази України». Роботи з цієї програми забезпечать істотний науковий і практичний внесок учених Академії у розв'язання мінерально-сировинних проблем.

Отже, геологічні передумови, наукові прогнози і геологорозвідувальні напрацювання дають змогу значно зміцнити і наростити мінерально-ресурсну базу України за рахунок уже розвіданих корисних копалин, а також створити надійну власну рудну базу з ряду видів мінеральної сировини, що суттєво знизить валютні витрати на їх імпорт. Частина мінерально-сировинної продукції може і повинна експортуватися до країн СНД і далекого зарубіжжя, що забезпечить істотні валютні надходження в Україну.

Однак усе це можна буде здійснити тільки за умови достатнього, цільового і пріоритетного фінансування геологорозвідувальних і геологічних науково-дослідних робіт. Виконати поставлені завдання сьогодні ще реально, оскільки Україна поки має потужний кадровий потенціал досвідчених, висококваліфікованих геологорозвідників, рудних технологів і учених-геологів, а також належну інфраструктуру. Разом з тим не можна не брати до уваги те, що виконувати геологорозвідувальні та геологічні дослідницькі роботи дедалі важче, оскільки організації, які їх здійснюють, через хронічне і вкрай недостатнє фінансування перебувають у кризовому стані.

Щоб підкреслити значення геологічних досліджень і мінеральних ресурсів, наведу кілька цитат. Патріарх геології академік В.О. Обручев писав: «Геологія збагатила всі країни, але жодну не зробила бідною». Жіскар д'Естен, лідер Франції — держави, аж ніяк не багатой на мінерально-сировинні ресурси, зазначав: «Ніщо не коштує так дешево і жодна інша галузь не принесла стільки вигоди нашій країні, як геологія». Академік О.В. Сидоренко— міністр геології колишнього СРСР, — маючи на увазі ситуацію, яка існувала на той час, констатував, що вкладений у геологію один карбованець приносить 10 карбованців прибутку.